

Kemijärvi 2017

Voimajohtoreitin 110 kv arkeologinen inventointi

Voimalinjaa kuvattuna Tohmon rannasta.

Päivitetty raportti 14.10.2017

Jaana Itäpalo ja Hans-Peter Schulz

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Kemijärvellä Boreal Bioref Oy:n biojalostamo-hankkeeseen liittyvällä 110 kv voimajohtolinjauksen suunnittelualueella. Maastotyön suorittivat FM Jaana Itäpalo ja MA/FM Hans-Peter Schulz 2.7.-3.7.2017 yht. 1,5 kenttätyöpäivän aikana. Jaana Itäpalo suoritti 10.9.2017 lisäselvitykseen liittyvän maastotyön, jonka yhteydessä tarkastettiin idässä johtolinjauksen pääteaseman lähellä myös pieni kaavavaraus. Työn tilaaja on FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy.

Johtolinjaus on n. 14 km ja se kulkee nykyisten voimalinjojen vieressä Kemijärven keskustan pohjoispuolella Peltöjärven länsipuolelta Patovaaran eteläpuolelle. Lisäselvitysalue sijaitsee johtolinjauksen itäosassa Patovaaralla, tarkistettu alue oli n. 100 hehtaaria. Kaavavarauksen lähistöllä tarkastettiin suunnittelualueen läheisyydessä n. 10 hehtaarin kokoinen alue. Ennen inventointia linjauksen vaikutusalueelta ja lisäselvitysalueilta tai niiden lähistöltä ei ollut tiedossa arkeologisia kohteita. Lähimmät muinaisjäännökset sijaitsevat n. 2,7 km koilliseen ja 4-4,2 km etelään. Etäämmällä keskustan eteläpuolella on useita esihistoriallisia löytöklustereita. Voimalaitosrakentaminen alkoi 1950-luvun lopulla ja Kemijärven säännöstely 1963. Sen seurauksena esihistoriallisia kohteita on jäänyt veden alle.

Kirjallisuustietojen ja historiallisten karttojen perusteella johtolinjauksen vaikutusalueella ei sijaitse autioituneita asutushistoriallisia kohteita tai elinkeinoiniin liittyviä pois käytöstä jääneitä rakenteita, joilla ikää olisi yli 100 vuotta.

Inventoinnissa ei löydetty uusia muinaisjäännöksiä. Kemijoen länsipuolella Tohmon kylässä on metsäisellä alueella nykyisen pellon läheisyydessä peltoröykkiöitä ja peltoaita, jotka luokiteltiin kulttuuriperintökohteiksi tai muiksi havainnoiksi. Lisäselvitysalueet ovat metsätaloudessa muokattuja, ja niillä tehtiin havaintoja vain muutamista moderneista ihmisen aikaan saamista rakenteista.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	3
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	3
2.1. Tutkimushistoria.....	3
2.2. Menetelmät.....	4
3. Maisema, topografia ja geologia.....	5
4. Alueen maankäytön historiaa	13
5. Tulokset.....	16
6. Yleiskartta.....	16
7. Kohdehakemisto.....	17
8. Kohdekuvaus.....	17
9. Aineistoluettelo.....	19

1. Perustiedot

Selvitysalueet: Voimajohtolinjaus 110 kv Peltojärven länsipuolelta Patovaaran eteläpuolelle, pituus n. 14 km, lisäselvitysalue Patovaaralla n. 100 ha, kaavavaraus ja sen lähiympäristö n. 10 ha

Tilaaja: FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy

Hankeomistaja: Boreal Bioref Oy

Laji: osainventointi

Kenttätyöaika: 2.7.-3.7.2017 ja 10.9.2017, yhteensä 2,5 kenttätyöpäivää

Karttanumerot: TM35-lehtijako MML, T5212R (mk 1:20000)

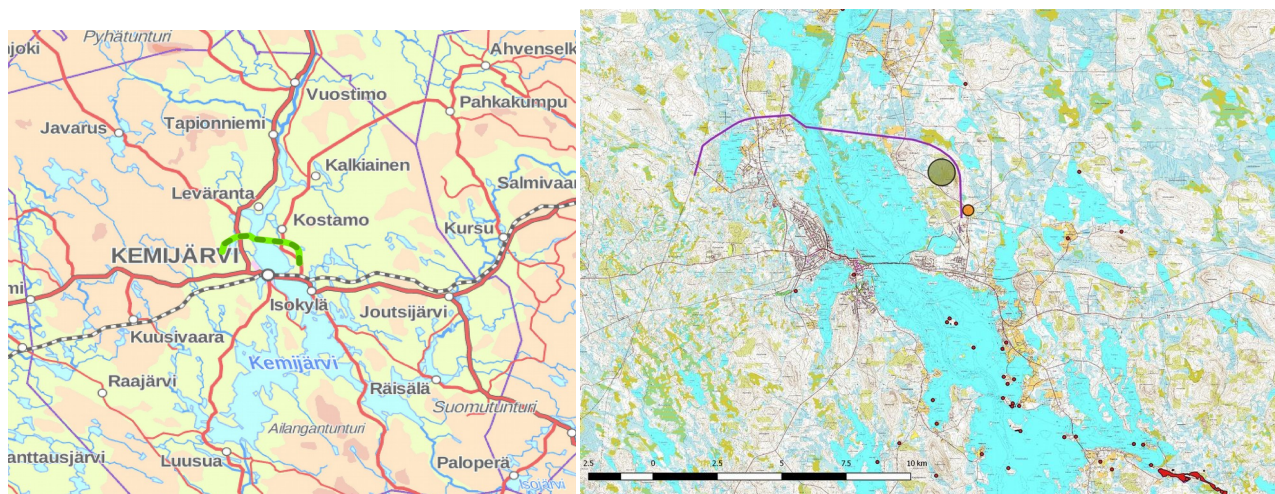
vanha yleislehtijako MML, 364104, 364107 (mk 1:20000)

Korkeus: n. 147,5-250 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Aiemmat löydöt: -

Aiemmat tutkimukset: -

Voimajohtolinjauksen ja lisäselvitysalueiden sijainti. Lähialueen tunnetut muinaisjäännökset ja kulttuuriperintökohteet punaisina pisteinä ja alueina, sijaintitiedot Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkunan mukaan.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Kemijärvellä tehtiin keskikesällä 2017 arkeologinen maastoinventointi Boreal Bioref Oy:n biojalostamo-hankkeeseen liittyvällä 110 kv voimajohtolinjauksen suunnittelualueella. Johtolinjaus on n. 14 km ja se kulkee nykyisten voimalinjojen vieressä Kemijärven keskustan pohjoispuolella Peltojärven länsipuolelta Patovaaran eteläpuolelle, linjaus ylittää Kemijoen. Syksyllä inventointiin johtolinjauksen lisäselvitysalue, joka sijaitsee linjauksen itäosassa Patovaaralla ja sen lähialueella sekä pieni erillinen kaavavaraus Patovaaran kaakkoispuolella Pahkakummuntien varrella.

Ennen inventointia linjauksen vaikutusalueelta tai sen läheisyydestä ei ollut tiedossa arkeologisia kohteita. Lähimmät muinaisjäännökset ovat Ylimmäisenlammen ajoittamattomat pyyntikuopat n. 2,7 km koilliseen, Kyröjärven mahdollinen lappalaisten historiallisen ajan asuinpaikka n. 4,6 km itään sekä n. 4-4,2 km etelään Latinkin saarella sijaitsevat ajoittamaton työ- ja valmistuspaikka ja pyyntikuoppakohde Latinki 2 N ja kivistä asuinpaikat Latinki 1 SE ja Latinki 3 SW.

2.1. Tutkimushistoria

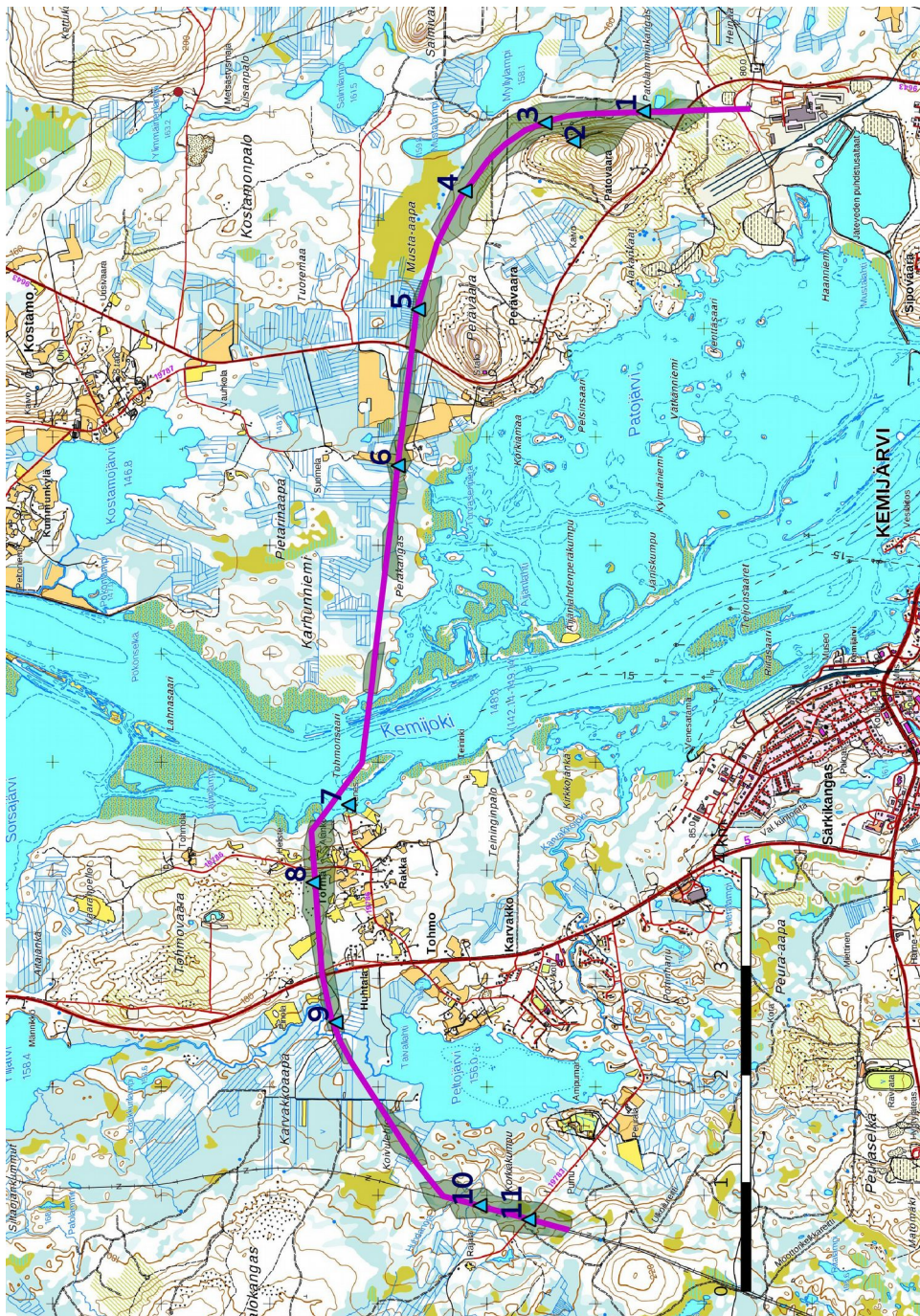
Kemijärven muinaisjäännökset on inventoitu vuonna 1989-90 (Hannu Kotivuori, Lapin maakuntamuseo). Kohdealueen lähialueilla on tehty useita tarkastuksia (tekijänä lähinnä Hannu Kotivuori). Tätä aiemmin inventointeja ja kaivauksia tehtiin vuodesta 1956 alkaen voimalaitosrakentamisen vuoksi. Viime aikoina lähialueella on inventoitu vuonna 2014 valtion metsätalousmaita (Piritta Häkälä, Metsähallitus) ja keskustan ja Patojärven alue vuonna 2015 (Kalle Luoto, Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto).

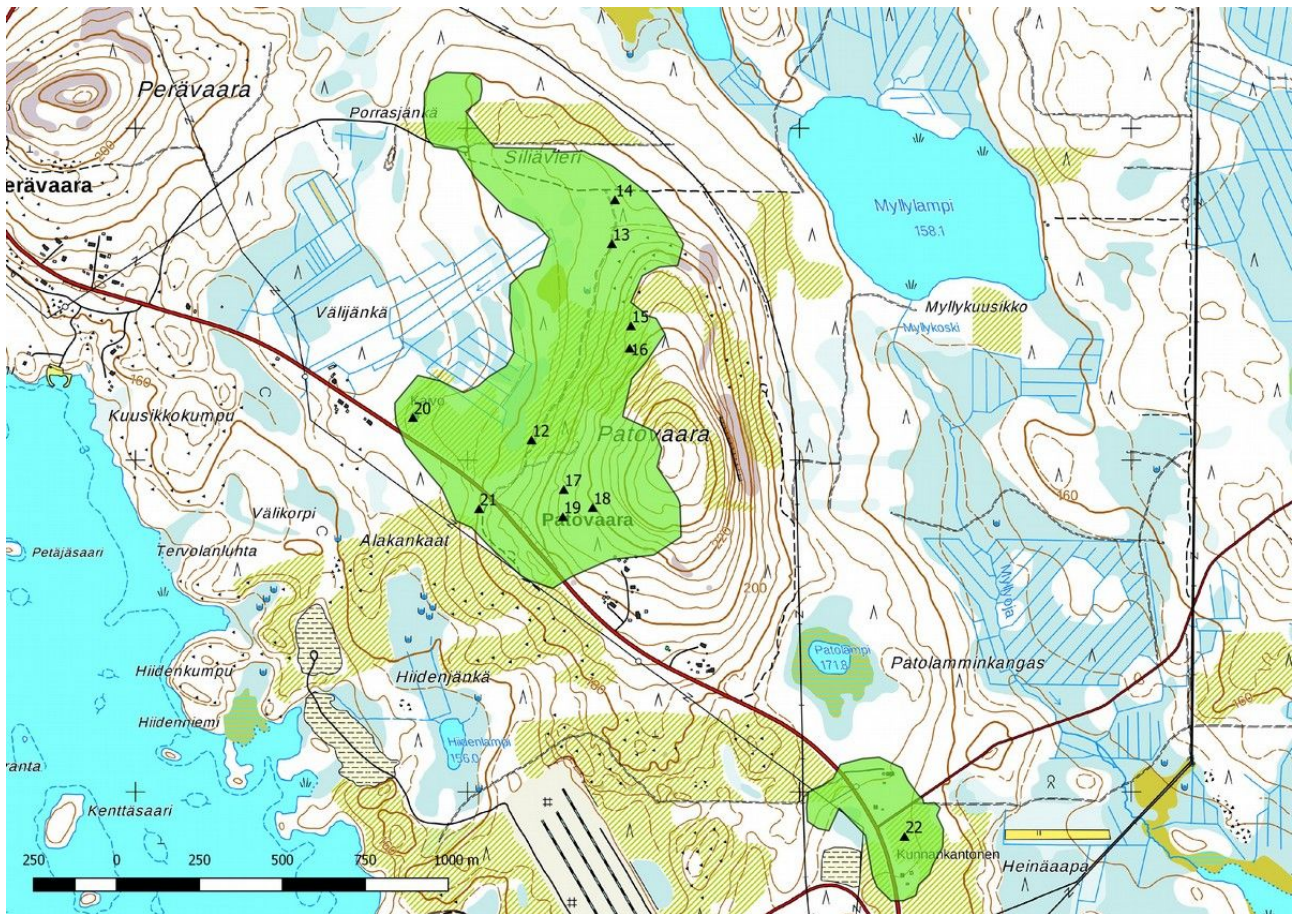
2.2. Menetelmät

Maastointventointi perustui esiselvitykseen, alueella ja lähiseudulla tehtyjen aiempien arkeologisten selvitysten tuloksiin, Museoviraston ylläpitämään digitaaliseen tietokantaan, maaperäkarttoihin, korkeusmalliin, korkeusprofiiliin ja laserkeilausaineistoon. Historiallisten karttojen ja kirjallisuuden avulla on pyritty selvittämään voiko alueella olla arkeologisia asutusjäänteitä ja millä tavoin aluetta on käytetty elinkeinojen harjoittamiseen jne. Aluetta kuvaavaa 1900-lukua vanhempaa tarkempaa karttamateriaalia ei ole. Isonjaon toimitus tehtiin vasta 1800-1900-lukujen vaihteessa.

Olemassa olevia johtokäytäviä ei ole tarkoitus merkittävästi leventää. Maastotarkastukset tehtiin linjauksesta n. 50-100 metrin säteellä sen molemmin puolin, lähinnä Patovuoren ja Tohmon kylän alueella leveämmällä vyöhykkeellä, lisäselvitysalueet inventointiin kattavasti. Selvitysalueilla ei ole arkeologian kannalta potentiaalisia laajoja hiekka-alueita, ja systemaattiseen koekuopitukseen ei syntynyt tarvetta.

Inventoidut alueet vihreänä, valokuvauspaikat kolmiona (valokuvat seuraavassa luvussa 3).

Lisäselvitysalueet, inventoidut alueet vihreänä, valokuvauspaikat 12-22 kolmiona (valokuvat seuraavassa luvussa 3).

3. Maisema topografia ja geologia

Kemijärven luonnontilainen korkeus oli 147 m merenpinnasta, se muodostui itsenäiseksi järveksi noin 9 700 vuotta sitten. Kemijoen uoma on suuressa luode-kaakkoissuuntaisessa ruhjelaaksossa, joka jatkuu edelleen kaakkoon (Peter Johansson, Geologian ja maiseman kehitys. Yläkemijoen kylien historia 1. 2015.). Lähellä järven muinaisrantoja johtolinjaus kulkee Perävaaran luoteispuolelta Kemijoen länsipuolelle Tohmon kylälle asti. Voimalaitosrakentaminen on muuttanut voimakkaasti maisemaa.

Johtolinjaus sijaitsee lähinnä asumattomilla muokatuilla talousmetsäalueilla ja tasaisilla rämeillä. Asutuksen lähellä se kulkee Kemijoen törmällä Tohmon kyläkeskuksen pohjoispuolella ja järven pohjoispuolella Sadin-kummun tilan pohjoispuolitse, myös Patovaaran eteläosassa on omakotitaloasutusta.

Linjauksella maasto on pääosin tasaista tai loivasti kumpuilevaa, suurimmat korkeuserot sen vaikutusalueella esiintyvät itäosassa Patovuorella ja Kemijoen länsirannalla Tohmossa, joilla alueilla sitä on n. 11-25 m /100 m. Maaperä on turvetta ja moreenia, Patovaaralla esiintyy myös kallioita.

Kuva 1. Johtolinjaus Patojärven länsipuolella, kuva etelään.

Kuva 2. Patovaaran kivikkoista länsirinnettä itäkoilliseen, taustalla Myllylampi.

Kuva 3. Patovaaran alarinnettä etelään.

Kuva 4. Patovaaran pohjoispuolista kangasta luoteeseen.

Kuva 5. Soistunut alue Perävaaran pohjoispuolella, kuva itään.

Kuva 6. Kivikkoinen matala mäki Sadinkankaan tilan luoteispuolella, kuva länteen.

Kuva 7. Linjaus ylittää Kemijoen Tohmon venesataman kohdalla, kuva itään.

Kuva 8. Johtolinjausta rantatörmällä Tohmossa, kuva itään.

Kuva 9. Linjausta Peltojärven pohjoispuolella, kuva lounaaseen.

Kuva 10. Soistunutta aluetta Peltojärven itäpuolella, kuva pohjoiseen.

Kuva 11. Linjausta Peltojärven lounaispuolella, kuva etelään.

Kuva 12. Aurattua Patovaaran länsirinnettä, kuva luoteeseen.

Kuva 13. Patovaaran länsirinteen alaosassa kulkeva metsätie, kuva pohjoiseen.

Kuva 14. Patovaaran luoteisreunalla havaittiin moderni kuoppa, jossa esiintyi hieman hiiltä, kuva pohjoiseen.

Kuva 15. Näkymä Patojärvelle Patovaaran luoteisrinteeltä.

Kuva 16. Näkymä Musta-aapan suuntaan Patovaaran luoteisrinteeltä.

Kuva 17. Nuotiopaikka Patovaaran jyrkällä lounaisrinteellä.

Kuva 18. Nykyinen rajamerkki lähellä Patovaaran korkeimpia alueita.

Kuva 19. Patovaaran eteläosassa ja Pahkakummuntien reunalla on eri kokoisia kuoppia, joissa on rautaromua.

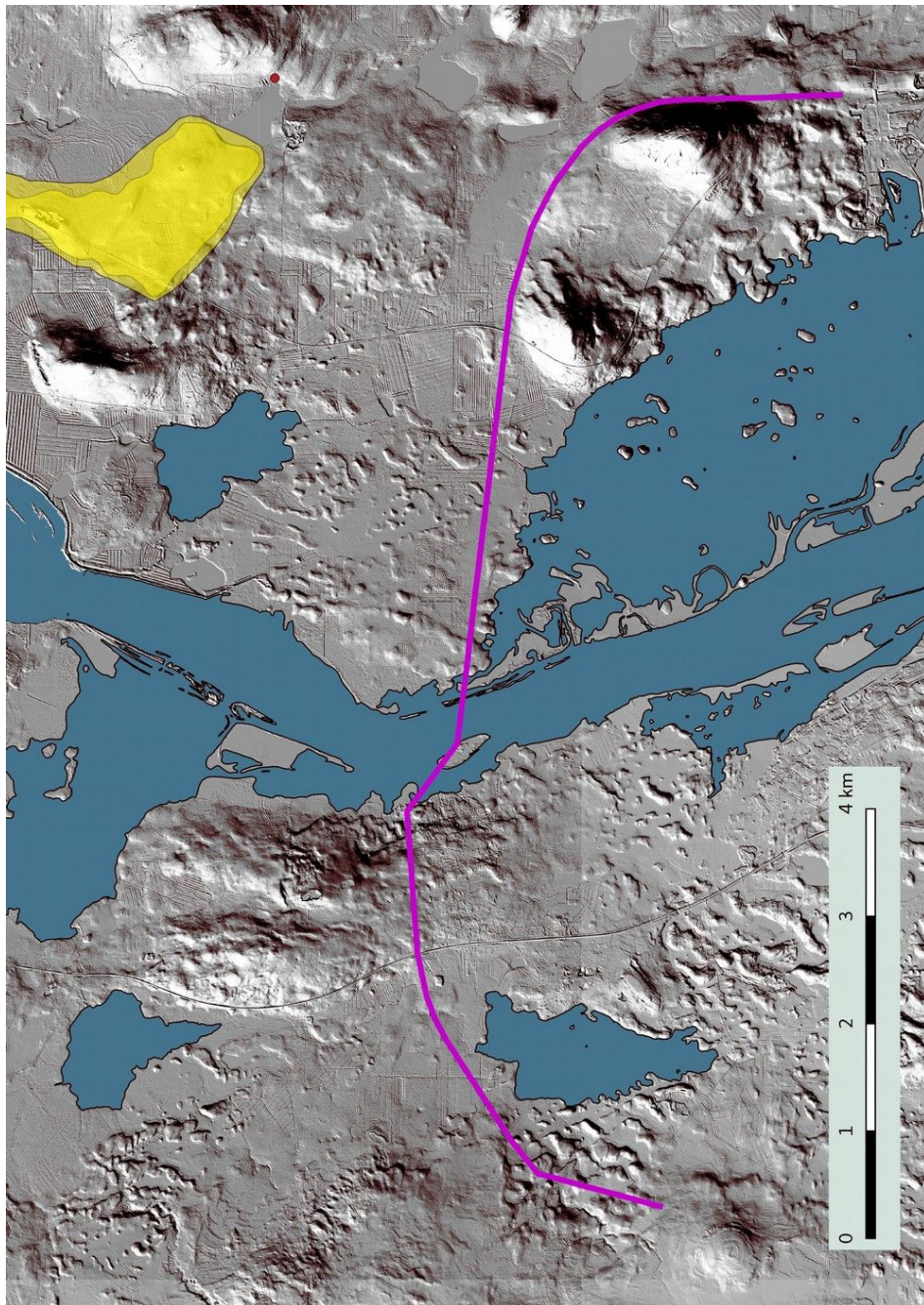
Kuva 20. Peruskartalle merkitty kaivo Välijängän kaakkoispuolella (huom ! Laho kansi).

Kuva 21. Vas. näkymä länteen Pahkakummuntien eteläpuolella olevan sorakuopan reunalta.

Kuva 22. Oik. Pahkakummuntien varrella kaavavarauksen alue on soistunutta ja tasaista, maaperä on muokattua.

Voimajohtolinjaus vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM, tausta-aineisto MML (6/2017), lähin hiekka-alue keltaisena, muinaisjäännös punaisena pisteenä.

4. Alueen maankäytön historiaa

Esihistoriallinen aika

Linjaus sijaitsee korkeudella 147,5-250 m mpy, pääosin varhais- ja keskimesoliittisella muinaisrantatasolla, Patovaaran korkeimmat alueet ovat supra-akvaattisia. Kemijärven vedentaso on voimalaitosrakentamisen seurauksena luontaista vedenpintaa ylempänä, joten esihistoriallisia kohteita on jäänyt veden alle, lähinnä asuinpaikkoja. Linjauksen lähialueilta ei tunneta jakson kohteita. Lähimmät tunnetut jakson kohteet ovat n. 4,1-4,2 km etelään Latingin saarella kivikautiset asuinpaikat Latinki 1 SE ja Latinki 3 SW, mahdollisesti esihistoriallisia ovat Ylimmäisenlammen ajoittamattomat pyyntikuopat 2,7 km koilliseen. Etelämpänä on useita löytöklustereita, sellaisia erottuu etenkin Luusuan ja Lapinselän alueilla sekä Ämmänselän ja Isokylän välis-

sä. Näiltä alueilta tunnetaan myös muutamia varhaismetallikautisia tai moniperiodisia kohteita, joista Neitilä 4:stä on saatu erityisen monipuolinen löytöaineisto. Neitilän useat kohteet ovat voimalaitoksen rakentamisen seurauksena melkein kokonaan tuhoutuneet. Pyyntikuoppakohteita Kemijärveltä tunnetaan runsaasti, Kaisankangas Soppelankylässä on yksi Suomen suurimpia, pyyntikuoppia sieltä on kartoitettu 117 kpl.

Historiallinen aika

Kemijärven lapinkylistä on runsaasti perimätietoa. Lapinkylä pyrkivät paikantamaan jo 1800-luvun lopulla arkeologit J. R. Aspelin ja Hjalmar Appelgren. Mahdollisesti Ämmänselän itärannalla Soppelassa Takalan tilan alueella sijaitsi yksi lapinkylä. Paikalta on löytynyt uunikiveyksiä, "kotavalleja" ja matalia kuopanteita, kaivauksissa mm. 3 rautakirvestä, raudanpaloja, "kehrättimen" pyörä, hioin ja palaneita hauen luita (kaivaustutkimus 2005, Hannu Kotivuori). On arveltu, että Nils Fellmanin kuvaus ns. Vihtalan "lapinkylästä" vuodelta 1748 voi paikantua ko. paikalle. Perimätiedon mukaan Kyröjärven pohjoisrannalla on ollut lappalaisten historiallisen ajan asuinpaikka.

Vanhimmat Kemijärven seudun suomalaisasutusta koskevat kirjalliset tiedot ovat 1480-luvulta. Vuoden 1630 maakirjan mukaan Kemihaaran kylä jaettiin Kemihaaraan ja Kemijärven kyliin; Kemijärven talot vuonna 1631 olivat: Karvonen, Tarvas, Oinas, Pöykiö, Karppinen, Halonen, Häikiä eli Häkkinen (myöh. Luusua), Honkanen, Pelkonen, kaksi Kärppää, Hamara ja Kättö (Helena Poikolainen, Suomalainen uudisasutus Kemijärvellä, <https://helenapoikolainen.vuodatus.net/lue/2016/03/suomalainen-uudisasutus-kemijarvella>, yleisesti Kemijärven asutushistoriasta ks. Rytönen Raili, Kemijärven historia 1, noin vuoteen 1870 ja Kuosmanen Risto, Kemijärven historia II. Kemijärvi 1870-luvulta 1970-luvun alkuun).

Linjaus kulkee Tohmon kyläkeskuksen pohjoispuolella, minne vanhin suomalaisasutus on voinut hyvinkin syntyä jo 1600-luvulla, rippikirjoissa Tohmo (Tåhmå) esiintyy 1700-luvun alkupuolella. 1860-luvun kartalle Tohmon kylään on merkitty 6 taloa ja myös nykyisen Patojärven pohjoispuolella on merkinnät taloista. Myös vuoden 1802 Georg af Wahlenbergin kartassa molemmille näille alueille on merkitty taloja http://lapinkavijat.rovaniemi.fi/vanhatkartat/zoom/1804_karta_ofver_kemi_lappmark.htm.

Kemijärvi ja Kemijokea 1860-luvun kartalla. Johtolinjauksen lähistölle on merkitty taloja Tohmon kylään ja nykyisen Patojärven pohjoisrannalle, Vanha kartta, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18604/B4-1860-luku.jpg>

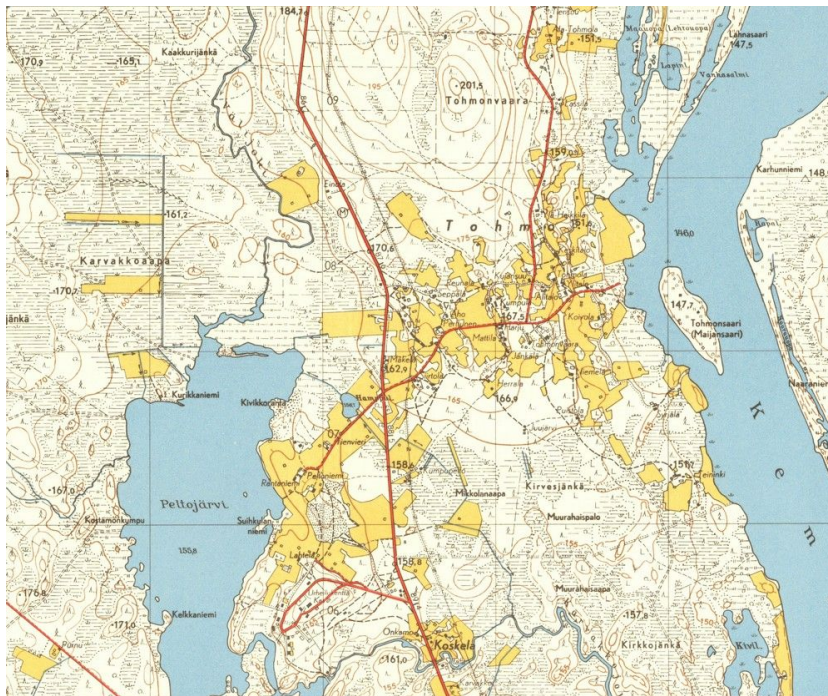
Kemijoki on ollut Pohjanlahden tärkein lohijoki. Lohenpyynti on ollut alueen keskeinen toimeentulon lähde varhaishistorialliselta ajalta lähtien ja se säilyi tärkeimpänä 1700-luvun lopulle. Kuivattu hauki oli kauppavarana ja veroparseli. Lohipatoja on sijainnut Kemijärven salmissa ja niemien kannoissa, mm. Patojärven laskuojassa on sijainnut lohipato. Kalastuksen merkitys väheni 1800-luvun loppupuolelta alkaen metsätalouden ja uittotoiminnan vilkastuessa.

Varhaisen karjatalouden ja maanviljelyksen keskeinen edellytys oli hedelmällinen maaperä. Kemijärven matalien rantojen ja saarien tulvaniityt olivat hyviä heinämaita. Porotaloudella oli merkitystä jo 1800-luvun lopulla. Metsätaloudesta tuli merkittävä elinkeino 1800-luvun loppupuolella. Kemijoesta tuli uittotoiminnan pää-

väylä. Kemijärven laivaliikenne alkoi 1900-luvun alussa, Pelkosenniemelle oli säännöllinen yhteys.

Peltojärvestä Kemijärveen laskevassa Karvakkajoessa on ollut Kemijärven ensimmäinen vesivoimalaitos. Noin 1,1 km johtolinjauksesta pohjoiseen Välijoessa on ollut puinen tammi. Karvakkajoessa voi olla vieläkin jäänteitä kivisestä tammesta, <http://www.kemijarvi.fi/tohmonkylayhdistys/historiikki>.

Ote vuoden 1953 peruskartasta ennen Kemijärven patoamista. Kartalla näkyy mm. Kemijärven ensimmäinen vesivoimalaitoksen pato Karvakkajoessa. Kartalle merkityjä peltoalueita Tohmossa on jäänyt osin veden alle. Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Ote vuoden 1962 peruskartasta ennen Kemijärven säännöstelyn aloittamista. Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

5. Tulokset

Selvityksessä löytyi johtolinjauksen lähistöltä peltoröykkiöitä ja peltoaita, joista ainakin röykkiöillä voi olla ikää lähemmäs 100 vuottakin. Ne sijaitsivat kuitenkin lähellä peltoja, jotka on merkitty vuoden 1953 peruskartalle. Muinaisjäännöksiä alueelta ei löytynyt. Vanhimpien aluetta esittävien karttojen ja kirjallisuustietojen avulla ei löytynyt viitteitä autoituneista historiallisen ajan talojen paikoista, muusta asutuksesta tai elinkeinohistoriallisista kohteista. Löytöjen vähäisyys ei ole yllättävää ottaen huomioon vesistöhistorian, maaperän ja tunnetun historiallisen ajan asutuksen sijoittumisen alueella.

14.10.2017

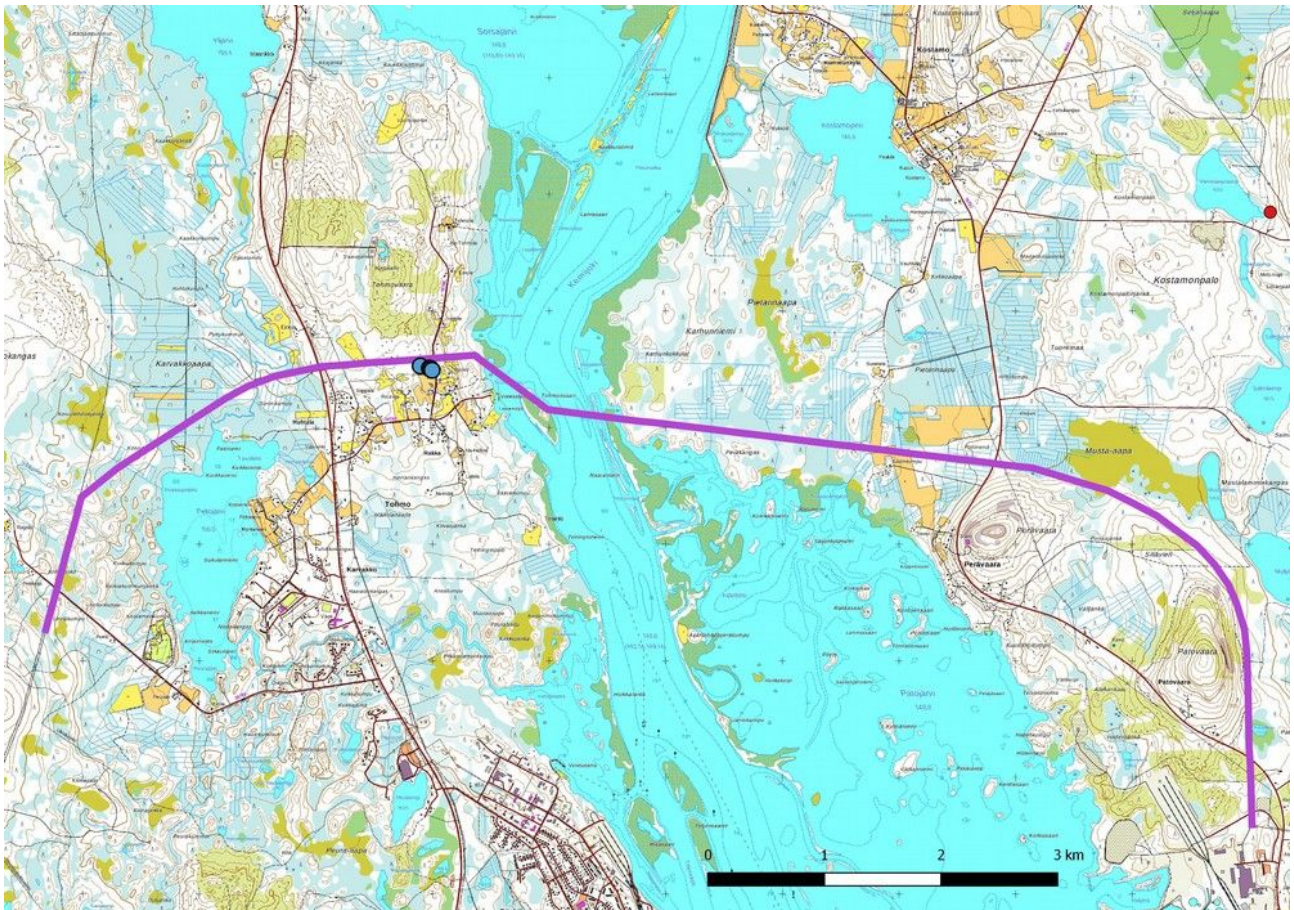
Jaana Itäpalo

Jaana Itäpalo

Hans - Peter Schulz

Hans-Peter Schulz

6. Yleiskartta

Kartoitettujen kohteiden sijainti sinisenä ympyränä: 1. Törmä, peltoröykkiöitä ja peltoaita. Oikealla ylhäällä punaisen ympyrän kohdalla linjausta lähinnä sijaitseva tunnettu muinaisjäännös Ylimmäinenlampi, pyyntikuoppia.

7. Kohdehakemisto

Kohde	sivu	tyyppi/ tyypin tarkenne	ajoitus	lkm.	status
1 Törmä	13	Kivirakenteet/peltoröykkiöt	Uusi/uusin aika	4	K/m

Taulukko. Status: **U** uusi muinaisjäännöskohde/löytöpaikka, **MJ** tunnettu muinaisjäännöskohde, **K** kulttuuriperintökohde, **m** muu inventointihavainto.

8. Kohdekuvaus

1. Törmä

Rekisteritiedot		Paikkatiedot	
Mj-rekisteri		TM35-lehtijako	T5212R
Laji	Kulttuuriperintökohde/muu havainto	Vanha yleislehtijako	364104
Tyyppi	Työ- ja valmistuspaikat	Koordinaatit ETRS-TM35FIN	I 515974 P 7405509
Tyypin tarkenne	peltoröykkiöt	N2000	n. 172,50
Lukumäärä	4	laajuus	
Ajoitus yleinen	Uusi/uusin aika	Koordinaattiselite	Pohjoisin peltoröykkiö
Ajoitustarkenne		Etäisyystieto	Kemijärven kirkosta n. 6,7 km pohjoisluoteeseen
Inventointilöydöt		Inventointimenetelmät	Pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset			
Aiemmat löydöt			

Maastotiedot: Kemijoen länsipuolella Tohmon kylässä kivikkoisen törmän päällä lähellä nykyistä peltoa.

Kuvaus: Paikalla on peltoaitoja, jotka osin sijaitsevat nykyisen peruskartalle merkityn pellon reunassa ja osin metsässä, vain metsässä oleva peltoaitea huomioitiin tarkemmin. Se on 25 m pitkä ja luoteessa epämääräinen sekä hieman vaurioitunut, koostuu osin isoista kivistä ja voi ajoittua lähihistoriaan. Peltoaidasta kaakoon on peltoröykkiöitä, vain hieman etäämmällä nykyisen ja vuoden 1953 peruskartalle merkityn pellon reunasta olevat huomioitiin tarkemmin, ikää niillä voi olla 100 vuottakin. Lähistön maaperä on kivikkoista ja joitakin vanhoja peltoaitojen ja röykkiöiden jäänteitä havaittiin tien vierillä linjauksen vaikutusalueen ulkopuolella.

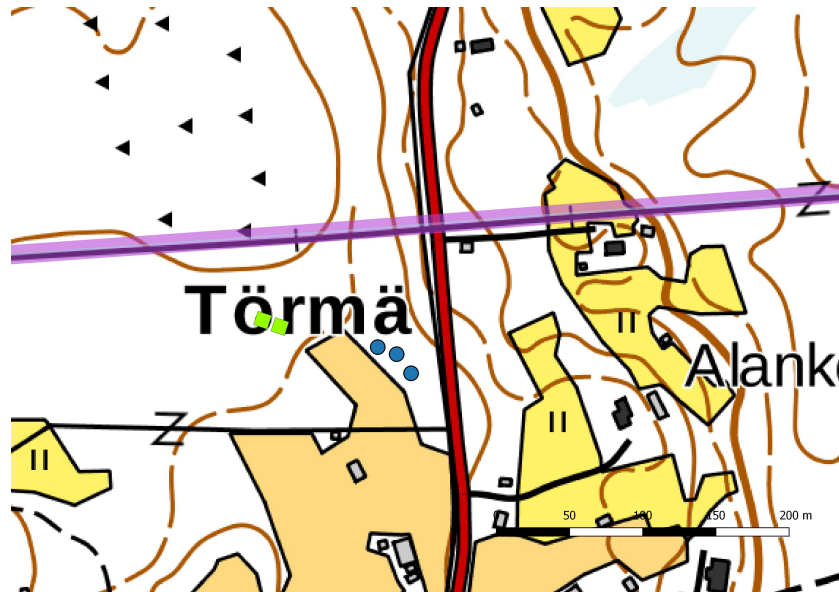
Ehdotus suojavyöhykkeeksi: ei.

Metsässä sijaitsevan peltoaidan eteläpää kaakkoon.

Yksi alueen peltoröykkiöistä luoteeseen, takana erottuu toinen.

Peltoröykkiöiden sijainti sinisenä ympyränä, peltoaita vihreinä neliöinä.

9. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto:

Pitäjänskartat, <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus,

<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

<http://lapinkavijat.rovaniemi.fi/vanhatkartat/>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,

<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit arkeologia, Kemijärvi, <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results>

Kirjallisuus

Entinen Kemijoki. 1967.

Johannson Peter, Geologian ja maiseman kehitys, Yläkemijoen kylien historia 1. 2015.

<https://ylakemijoenhistoria.wordpress.com/peter-johannson-geologia-ja-maiseman-kehitys/>

Kuosmanen Risto, Kemijärven historia II. Kemijärvi 1870-luvulta 1970-luvun alkuun. 1978.

Puuronen Vesa, Yläkemijoen kylien varhaisvaiheita. Yläkemijoen kylien historia 1. 2015.

<https://ylakemijoenhistoria.wordpress.com/vesa-puuronen-ylakemijoen-kylien-varhaisvaiheita/>

Rytkönen Raili, Kemijärven historia 1, noin vuoteen 1870. 1989.